

62 · NATO's dobbeltbeslutning (1979)

I 1977 var Sovjetunionen begyndt at opstille SS 20-raketter, der kunne nå mål over hele Vesteuropa. Samme år begyndte NATO's stats- og regeringsledere at overveje en modernisering af NATO's INF-missiler. Reelt var der tale om at udskifte de kortrækkende atomraketter med mellemdistanceraketter. I maj 1978 anbefalede NATO, at medlemslandene skulle øge de nationale forsvarsbudgetter med 3 pct.'s realvækst pr. år, og i december 1979 vedtog NATO den såkaldte dobbeltbeslutning, som havde karakter af et ultimatum til Sovjetunionen: NATO ville opstille 572 mellemdistanceraketter i Europa, såfremt der ikke inden udgangen af 1983 var indgået en aftale med Moskva om at påbegynde forhandlinger om rustningskontrol.¹

I Danmark så det i første halvdel af 1979 ud til, at SV-regeringen med støtte fra centrum-højrepartierne fraset Det Radikale Venstre ville støtte den kommende NATO-beslutning. Ved årets udgang blev det dog den nye socialdemokratiske regerings politik at forsøge at få NATO til at udskyde beslutningen med seks måneder. Nedenfor følges den danske debat om spørgsmålet. Debatten skildres detaljeret, fordi det er den første åbne konfrontation mellem de gamle atlantpartier, og fordi den foregriber de modsætninger, der kom til at præge debatterne om dansk sikkerhedspolitik i 1980erne.

Vestlige påvirkningsforsøg og danske reaktioner

I de første måneder af 1979 var alliancepolitikken ikke genstand for større offentlig debat i Danmark, hverken i Folketinget eller i dagspressen. De få indlæg, der ses i denne periode, var som regel foranlediget af udenlandske politikeres udtalelser. Eksempelvis citeredes den amerikanske forsvarsminister Harold Brown i april for en kommentar om, at antallet af sovjetiske taktiske raketter i Østeuropa var langt større, end Warszawa-pagten havde behov for.² Tre uger senere blev danske avislæsere informeret om, at NATO's forsvarsmistre havde afholdt et møde i Bruxelles, og at deres vurdering var, at den sovjetiske udstationering af SS 20-raketterne var bekymrende. Fra USA's side blev

¹ Richard Crockatt, *The Fifty Years War. The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, 1995, s. 268-71; Steven L. Rearden, *The Evolution of American Strategic Doctrine. Paul H. Nitze and the Soviet Challenge*, 1984, s. 70-80; John W. Young and John Kent, *International Relations since 1945. A Global History*, 2004, s. 482-85. Kommunikéet fra udenrigs- og forsvarsministermødet i Bruxelles, hvor dobbeltbeslutningen blev vedtaget, er optrykt i *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1979, 1980*, s. 232-34. Se også kapitel 59.

² Dette skete 25. april 1979; jf. *Avisårbogen 1979, 1980*, s. 236.

det anslået, at en atomkrig ville koste omkring 165 millioner amerikanere livet; og virkningerne ville næppe være mindre alvorlige i Sovjetunionen.³

Sådanne oplysninger, der var produceret af NATO eller NATO's medlemmer, var rettet mod befolkningerne i de vesteuropæiske alliancelandene. Målet var antagelig at skabe opbakning bag eller i det mindste velvilje over for den modernisering af NATO's kernevåben, der var under forberedelse. Nyhederne affødte avisdebat. 25. april opfordrede „Berlingske Tidende“ på lederplads danske politikere til at støtte en opgradering af NATO's raketter i Vesteuropa; dog uden at ændre den eksisterende atomvåbenpolitik.⁴ Og nogle dage senere meddelte „Politiken“ i en artikel, at det danske „bidrag til kollektivet“ endnu ikke var „afgjort“. Budskabet var, at når den danske regering og Folketinget ikke ønskede kernevåben på dansk jord, så måtte Danmark yde økonomiske bidrag til, at de øvrige NATO-lande kunne modernisere de taktiske kernevåben, der også var i dansk interesse.⁵ Langsomt tegnede der sig i dele af pressen et billede af, at Danmark burde støtte NATO's kommende beslutning; og dette på trods af, at debattørerne endnu ikke vidste, hvori beslutningen konkret ville bestå.⁶ Denne efterhånden uforbeholdne linje i debatten blev antagelig de radikale for meget. 31. april 1979 skrev den gamle „Aldrig mere Krig“-aktivist og medlem af Folketinget Svend Haugaard en kommentar i „Politiken“, hvori han anførte, at afspændingen – der måtte være det højeste mål – ville have den bedste grobund, såfremt politiske ledere i USA og Sovjetunionen videreførte dialogen med hinanden. Fra dansk side måtte man støtte den proces, og derfor gjaldt det om at holde de „militære magt-eksperter på lang afstand, mens forhandlingerne pågår“. Med den formulering refererede Haugaard til, at højtstående officerer ofte tog del i den danske og vestlige debat med budskaber om, at vestlig atomar oprustning var en nødvendighed, fordi Sovjetunionen havde benyttet de senere år på at ruste op.⁷

I samme periode skrev journalisten Jørgen Dragsdahl en række indlæg i „Information“. Med udgangspunkt i udtalelser fra amerikanske officerer, politikere og diplomater samt med referencer til indlæg i udenlandske tidsskrif-

³ „Atom-krig vil dræbe 165 millioner i USA“, *Politiken*, 16. maj 1979.

⁴ „A-våben i Atlantpagten“ (leder), *Berlingske Tidende*, 25. april 1979.

⁵ Carl-Otto Rieks, „Vest-europas A-våben skal moderniseres“, *Politiken*, 27. april 1979.

⁶ Beslutningen var endnu ikke truffet, og så sent som 26. oktober 1979, da Kjeld Olesen blev udenrigsminister, forklarede han i Danmarks Radio, at dobbeltbeslutningen ”vist” nok handlede om, at ”275 atomraketter skal afløses af nogle mere moderne”. Citeret efter Søren Hein Rasmussen, *Sæere alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, 1997, s. 180.

⁷ Svend Haugaard, ”Dialog mellem de to parter” (kommentar), *Politiken*, 31. april 1979. Haugaards budskab lå i forlængelse af en lederartikel i *Politiken* blot et par dage tidligere, hvor avisen havde taget afstand fra, at forsvarschef, Knud Jørgensen, i ”Atlantpagtsammenslutningen” havde udtalt sig om dansk sikkerhedspolitik. Ifølge *Politiken* skulle forswarets topfolk alene rådgive Folketinget og regeringen om landets sikkerhedspolitiske situation, men i øvrigt afholde sig fra at polemisere og tage del i private organisationers ”pop-foretagender”; jf. ”PR-hjælp. Men med falsk autoritet” (leder), *Politiken*, 27. april 1979.

ter tegnede han et dystert billede såvel af Øst-Vest-forholdets udvikling som af de forandrede amerikanske politiske og militære strategier. Et fællestræk ved Dragsdahls artikler var en kritik af USA's konfrontatoriske politik over for Sovjetunionen og af Folketingets stiltiende støtte til denne politik. Under overskriften „Atomvåben“ skrev han 14. april 1979, at udviklingen var at betegne som „galskab“, og at blot overvejelserne om at føre en atomkrig medførte en risiko for en atomkrig.⁸ Således blev der i offentligheden lagt op til en folketingsdebat om alliance- og kernevåbenpolitikken.

I midten af maj blev der gennemført en forespørgselsdebat i Folketinget. Baggrunden var, at Gert Petersen – inspireret af Dragsdahls artikler⁹ – sammen med andre medlemmer af Socialistisk Folkepartis folketingsgruppe bad den socialdemokratiske forsvarsminister Poul Søgaard om en redegørelse for NATO's drøftelser om fornyet oprustning samt om regeringens holdning til det emne.¹⁰ I sin redegørelse for tinget understregede Søgaard, at debatten alene havde til formål at orientere medlemmerne om de igangværende drøftelser. Ingen af de tilstedeværende skulle tro, at de kunne benytte debatten til at påvirke SV-regeringens atomvåbenpolitik, der lå fast med den beslutning, der var truffet i 1957: At der ikke måtte være atomvåben på dansk jord under de nuværende omstændigheder. Derpå forklarede Søgaard, hvori de vestlige landes drøftelser bestod. Udgangspunktet var, anførte han, at de vestlige lande gennem de seneste to-tre år havde været vidne til øget sovjetisk oprustning. Og der var tale om en udvikling, som – hvis den fortsatte – i løbet af ganske få år måtte betegnes som en „afgørende forværring af vor [NATO's og Danmarks, anm.] situation“.¹¹ Bedre blev situationen ikke af, at den sovjetiske oprustning ifølge Søgaard kom uprovokeret. Skete der ikke nogen ændring i den udvikling, ville NATO i fremtiden ikke være i stand til at modstå et eventuelt sovjetisk angreb mod Vesteuropa. NATO's drøftelser gik derfor ud på, hvordan alliancen kunne „modernisere sit forsvar i det omfang, det er nødvendigt for at opretholde en troværdig afskrækkelse.“¹² I sin redegørelse lagde Søgaard op til, at den danske regering ville støtte en fremtidig NATO-beslutning. Men der var tale om en vanskelig balanceakt, for regeringen øn-

⁸ Jørgen Dragsdahl, „Atomvåben“, *Information*, 14. april 1979, i Jørgen Dragsdahl, *Gensyn med Den kolde Krig. Dansk sikkerhedsdebat fra Ronald Reagan og raketterne til kommunismens sammenbrud og KGB's fallit redigeret med indledning af David Jens Adler og Troels Toftkær*, 1992; jf. ”Hvordan kan USA effektivt bombe Sovjetunionen”, *Information*, 20. april 1979.

⁹ Gert Petersen, *Inden for systemet – og udenfor. Erindringer*, 1998, s. 283-84.

¹⁰ Forespørgselsdebat, ”Forespørgsel om NATO”, forespørgsel af Gert Petersen (SF), Ole Henriksen (SF), Bjørn Poulsen (SF) og Ebba Strange (SF). *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, sp. 11066-11121. Også fremstillet i Erik Boel, *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, 1988, s. 148-53; David Jens Adler, *Det europæiske teater. Bogen om dobbeltbeslutningen og den nye atomvåben-debat*, 1984, s. 13-25; Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, s. 179.

¹¹ Poul Søgaard, ”Forespørgsel om NATO”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, sp. 11067-11071, citeret sp. 11068.

¹² Sst., citeret sp. 11069.

skede ikke at fremme rustningskapløbet. Tværtimod, for „det overordnede mål i Vesten [er, anm.] altså at fremme afspændingen, men under opretholdelse af den nødvendige sikkerhed“, forklarede han.¹³

Fra oppositionen støttede Det Konservative Folkeparti, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti Søgaaards orientering.¹⁴ Palle Simonsen forklarede, at det var de konservatives opfattelse, at Danmark skulle spille en aktiv rolle i moderniseringen af NATO's raketter, men samtidig understregede han, at de konservative naturligvis „stadig bakker det synspunkt op, at der ikke skal placeres taktiske atomvåben på dansk grund i fredstid.“¹⁵ Venstres forsvarspolitiske ordfører Kristen Østergaard forklarede kortfattet, at Venstre – som en del af regeringen – støttede Søgaaards redegørelse.¹⁶ DKP, Venstre-Socialisterne og Socialistisk Folkeparti fandt derimod, at Danmark skulle tage afstand fra en modernisering af mellemdistanceraketterne.¹⁷ Et i forhold til debatten væsentligt argument imod moderniseringen blev lanceret af Gert Petersen. Han anførte, at det var unødvendigt at modernisere de vestlige atomraketter, idet NATO havde stationeret ca. 8-10 amerikanske Poseidon-ubåde i Europa. Disse ubåde var

„udstyret med 16 raketter og hver raket med 10-14 uafhængige styrbare atombomber. For kun 10 år siden var hver raket kun udstyret med én atombombe. Styrkens måltal er altså vokset fra omkring 80 til omkring 1.500 i løbet af 10 år, så egentlig skulle NATO være ganske godt rustet.“¹⁸

Med den formulering pointerede Gert Petersen to forhold. For det første at NATO havde benyttet de seneste ti år til at modernisere de vestlige atomstyrker i Europa, og at Sovjetunionens oprustning i Østeuropa i slutningen af 1970erne derfor ikke skulle opfattes som en provokation, men som en reaktion. For det andet pointerede han, at NATO ikke var sattet bagud i rustningskapløbet. Det forholdt sig omvendt. Når NATO var bedre rustet til en atomar krig end Warszawa-pagten, hvorfor så videreføre oprustningen? – spurgte han. I forhold til den sikkerhedspolitiske debat var Gert Petersens ar-

¹³ Sst.

¹⁴ Palle Simonsens indlæg for De Konservative, sp. 11082-11086; Niels Bollmanns indlæg for Centrum-Demokraterne, sp. 11086-11088; Bent Honorés indlæg for Kristeligt Folkeparti, sp. 11098-11102. Alle i: "Forespørgsel om NATO", 17. maj 1979, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*.

¹⁵ Palle Simonsen, "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, citeret sp. 11085.

¹⁶ Kristen Østergaard, "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, sp. 11082.

¹⁷ Karl Møllers indlæg for DKP, sp. 11089-11095; Kurt Hansens indlæg for VS, sp. 11103-11106; Gert Petersens indlæg for SF, sp. 11071-11077. Alle i: "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979.

¹⁸ Gert Petersen, "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, citeret sp. 11073-11074.

gument vigtigt. Hermed satte han en dagsorden for den efterfølgende debat. Dels blev sikkerhedspolitikken tematiseret som et konfliktskabende politisk emne. Dels skulle argumentet om, at NATO ikke var sattet bagud i rustningskapløbet, gå igen i diskussionerne om INF-spørgsmålet i de følgende år.

Det Radikale Venstre og Retsforbundet stod holdningsmæssigt nær regeringen. Niels Helveg Petersen udtalte dog bekymring over, at regeringen uden videre accepterede forslaget om en hastig modernisering af de taktiske kernevåben.¹⁹

I de efterfølgende ordvekslinger gik de socialdemokratiske og konservative ordførere især i rette med Gert Petersen, hvis hyppige henvisninger til udenlandske fagtidsskrifter de fandt stærkt irriterende. Han var en „sand citatækvilibrist“, og det var „utroligt hvad hr. Gert Petersen har læst i tidsskrifter rundt omkring i verden“, udtalte Palle Simonsen.²⁰ Robert Pedersen beskyldte derimod Gert Petersen for at benytte de faktuelle oplysninger påfaldende ensidigt. Således så han helt bort fra, at det danske forsvarsbudget gennem de seneste ti år var faldet med 20 pct. fra 2,4 til 1,9 pct. af nationalproduktet, og at det danske bidrag til NATO's militære oprustning dermed var faldet. Gjorde den danske regering ikke, hvad den kunne for at fremme afspændingen? Var Danmark ikke på rette vej? – spurgte Robert Pedersen.²¹ Presset fra socialdemokraterne og de konservative fik dog ikke Gert Petersen til at stoppe med kritikken. I den efterfølgende ordveksling fik han Søgaard til at medgive, at der i foråret 1979 endnu ikke var skabt paritet mellem NATO og Warszawa-pagten på det taktiske område.²² Men Gert Petersens sejr var som at slå en åben dør ind, for Søgaard havde ikke sagt andet i sin redegørelse.²³

Debatten i Folketinget viste, at der i foråret 1979 tilsyneladende eksisterede en konsensus om dansk alliancepolitik mellem de tre gamle atlantpartier. Men samtidig giver den sprogbrug, som socialdemokraterne og de konservative betjente sig af, et indtryk af partiernes uens vægtning af „afspænding“ og

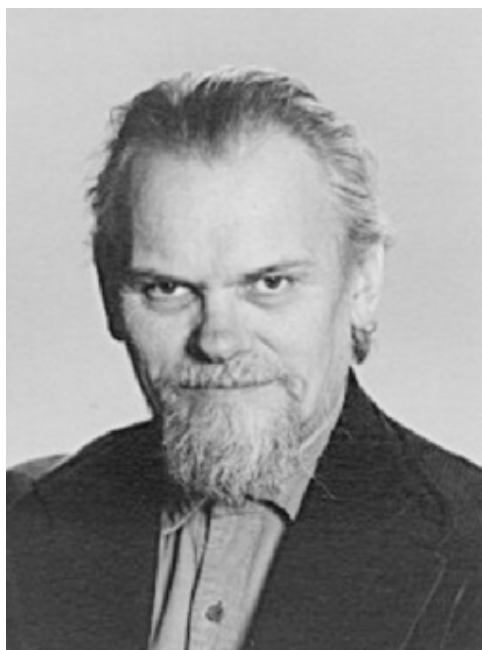
¹⁹ Niels Helveg Petersens indlæg for Det Radikale Venstre, sp. 11095-11098, citeret sp. 11098; Ib Christensens indlæg for Retsforbundet, sp. 11101-11102. Begge i "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979.

²⁰ Palle Simonsen, "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, citeret sp. 11083.

²¹ Robert Pedersen, "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, citeret sp. 11114.

²² Poul Søgaard, "Forespørgsel om NATO", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79*, 17. maj 1979, sp. 11118.

²³ I dagene der fulgte rettede *Land og Folk* en kritik af regeringen. 18. maj argumenterede avisen for, at dansk støtte til NATO underminerede Folketingets ambition om at støtte international afspænding; jf. "Regeringens ja til NATO udhuler dansk sikkerhedspolitik", *Land og Folk*, 18. maj 1979. Og dagen efter skrev avisen i en lederartikel, at "forsvarsminister Poul Søgaard retter sig med militær disciplin efter sin amerikanske kollegas påbud", idet regeringen i Folketingsdebatten ikke havde taget afstand fra Browns erklærede ønske om, at Danmark og Norge skulle tage "medansvar for den nye fase i NATOs atomoprustning i Europa". "Danmark skal med" (leder), *Land og Folk*, 19.-20. maj 1979.

SF's formand Gert Petersen. Fremtrædende deltager i Folketingets sikkerhedspolitiske debatter. (Folketinget).

„afskrækkelse“ i NATO's politik.²⁴ I sit indlæg gjorde Poul Søgaard sig umage for at understrege, at regeringens – og Socialdemokratiets – mål var afspænding, men at regeringen, sådan som den internationale situation tegnede sig, havde forståelse for afskrækkelselementet i NATO's politik. Søgaard benyttede kun begrebet „afskrækkelse“ én gang i sin redegørelse. Derimod talte han om, at NATO var „sattet bagud med hensyn til de længererækkende taktiske atomvåben“, at situationen var „alvorlig“ og „urovækkende“, og han pegede på, at spørgsmålet jo drejede sig om „vor og vore allieredes sikkerhed“.²⁵ Samtidig ses det, at Søgaards indlæg lå holdningsmæssigt i forlængelse af de drøftelser, der fandt sted i „Socialistisk Internationale“ i maj 1979. Disse drøftelser gik ud på,

at det for socialdemokratierne handlede om at føre en politik, der kunne fremme afspændingen i både Europa og på globalt niveau.²⁶

Palle Simonsen understregede derimod, at de vesteuropæiske lande havde meget at takke USA for, da det påtog sig at levere „et troværdigt forsvar, som også kan leve op til at være tilstrækkeligt afskrækkende“. Han mente, at Vesten måtte „opretholde en troværdig afskrækkelsesvirkning“, og selvom også konservative kræfter ønskede afspænding, „så nytter det ikke, at vi er naive.“²⁷ Denne gradsforskel i de to partiers syn på afskrækkelse og afspænding havde været et gennemgående træk i de danske sikkerhedspolitiske de-

²⁴ Det er ikke muligt på baggrund af Kristen Østergaards indlæg i debatten at udtrække noget om Venstres holdning til forholdet mellem afskrækkelse og rustningskontrol. Venstre udtalte blot at det bakkede op bag forsvarsministerens redegørelse; jf. Kristen Østergaard, "Forespørgsel om NATO", 17. maj 1979, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79 bd. VII*, sp. 11082.

²⁵ Imidlertid var det et centralt spørgsmål for Socialdemokratiet, at redegørelsen ikke måtte være for konfrontatorisk i sin form. Dette fremgår af et referat af et møde, der blev afholdt i Socialdemokratiets folketingsgruppe den 17. maj 1979. Se hertil kapitel 69.

²⁶ Steen Christensen, *Nye mål i en ny verden*, s. 37. Et par måneder senere skrev partiets udenrigspolitiske og sikkerhedspolitiske udvalg til "Socialistisk Internationale", at Socialdemokratiets vision var at skabe "fuldstændig og almindelig afrustning"; jf. "Afgørende faremoment for verdenssamfundets fremtid", *Ny Politik*, august 1979:8, s. 23-24.

²⁷ Palle Simonsen, "Forespørgsel om NATO", 17. maj 1979, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1978-79 bd. VII*.

batter siden alliancetilslutningen i 1949 og skulle blive endnu mere udtalt senere på året og i det følgende årti.²⁸

Sammenfattende kan det konstateres, at USA og NATO i de første måneder af 1979 forsøgte at overbevise den danske og vestlige befolkning om, at Warszawa-pagten oprustedes, medens NATO var ved at sakke bagud i rustningskapløbet. Det var synspunktet i NATO's informationsvirksomhed, at såfremt den udvikling fortsatte, ville Warszawa-pagten hurtigt blive militært overlegen. Imidlertid var der kun begrænset debat om spørgsmålet i den danske offentlighed. Det var navnlig Socialistisk Folkeparti men også Det Radikale Venstre, der fremkaldte interesse for spørgsmålet. Når Socialistisk Folkeparti tog det op, skete det især på baggrund af de nyheder og analyser, der blev bragt i „Information“. I debatten stod Socialistisk Folkeparti meget kritisk over for den tiltagende oprustning. I Folketinget gav Socialdemokratiet indtryk af, at det ville støtte den kommende NATO-beslutning. Samtidig understregede partiet, at det primært betonedes afspændingselementet i NATO's politik. Skønt Venstre ikke engagerede sig meget i debatten stillede det sig på linje med Socialdemokratiet og støttede regeringens argumenter om behovet for at føre en politik, der sigtede mod at fremme afspændingen. Dette svarede ganske til Venstres stilling i den offentlige debat i sidste halvdel af 1960'erne og i 1970'erne.²⁹ De konservative understregede mere, at Danmark skulle støtte afskrækkelseselementet i NATO's politik.

Valgkamp

SV-regeringen så det som sin hovedopgave at rette op på landets økonomiske situation. I sommeren 1979 blev det imidlertid klart, at de to regeringspartier ikke kunne blive enige om en økonomisk politik. Regeringssamarbejdet brød sammen og valg udskrevet til 23. oktober 1979.³⁰ Sikkerhedspolitikken og dobbeltbeslutningen spillede ikke nogen vigtig rolle i valgkampen, hvis dominerende temaer var betalingsbalanceunderskuddet og skatte- og boligpolitikken samt fagbevægelsens krav om at indføre ØD (Økonomisk Demokrati).³¹

²⁸ Poul Søgaard skrev i april 1979: "Der er nuancer imellem de forskellige partiers forsvarspolitik, og i perioder har der været – og er der for så vidt stadig – betydelig afstand mellem nogle af dem på dette område, men der har – som nævnt – siden vor indtræden i NATO til stadighed stået et bredt flertal bag den førte sikkerhedspolitik...", Poul Søgaard, "Hvad har medlemskabet af NATO betydet for forsvarsviljen i befolkningen", 1949/79, Atlantsammenslutningen 1979, s. 14-17, citeret s. 16-17.

²⁹ Se kapitlerne 32, 33, 34 og især 35.

³⁰ Der er flere tolkninger af årsagen til SV-regeringens sammenbrud. Se hertil Søren Borchsenius, "SV-regeringens forudsætninger og forløb", *Historisk Tidsskrift* 2004, bind 104, 1; Søren Mørch, *24 statsministre*, 2001, s. 384; Gerd Callesen, "Socialdemokratiets historie 1971-1996", Gerd Callesen, Steen Christensen og Henning Grelle (red.), *Udfordring og omstilling. Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1996*, 1996, s. 36-37; Anker Jørgensen, *Fra mine dagbøger, bd. 3: Brændingen*, 1990, s. 274-80.

³¹ Se hertil valgoplæggene og -plakaterne: *Hold dem nede* (DKP, 1979), *Det vil KAP* (Kommunistisk Arbejderparti, 1979), *Sig nej til NATO-partierne og øget oprustning* (SF, valgplakat, 1979), "Vigtige

Alligevel blev sikkerhedspolitikken tematiseret under valgkampen. Den umiddelbare anledning var en tale af den sovjetiske stats- og partichef Leonid Bresjnev i Østberlin 7. oktober 1979. Her tilbød han, at Sovjetunionen ville hjemkalde 20.000 sovjetiske soldater og 1.000 kampvogne fra Østtyskland samt nedbringe antallet af mellemdistanceraketter i Østeuropa, hvis NATO lovede ikke at modernisere kernevåbnene i Vesteuropa. Bresjnevs tilbud skabte opmærksomhed, for nedrustningsforhandlingerne, der havde været en fast bestanddel af Øst-Vest-forholdet gennem en længere årrække, var ved at køre fast. Spørgsmålet var, om Bresjnev indbød til dialog, eller om han lancerede et propagandafremstød med det formål at splitte NATO? Selv hævdede han naturligvis det første, men de vestlige reaktioner var kølige; og sådan blev de refereret i den danske presse.³³ Eneste undtagelse var „Land og Folk“, der anså Bresjnevs tilkendegivelse for et „reelt tilbud, der klart viser hvem der står for nedrustning, og hvem der hele tiden forsøger at forcere oprustning til glæde for rustningsmonopolerne“.³⁴

I midten af oktober forsøgte Sovjetunionen at øve direkte indflydelse på den danske valgkamp. 15. oktober overrakte Sovjetunionens ambassadør under pressens bevågenhed et „personligt“ brev fra Bresjnev til Anker Jørgensen. I brevet opfordrede den sovjetiske leder den danske statsminister til at støtte nedrustningsforhandlingerne.³⁵ Venligt, men bestemt, afviste Anker Jørgensen henvendelsen med svaret, at man måtte vente med en diskussion af dette spørgsmål til efter valget. Anker Jørgensens reaktion blev støttet af Palle Simonsen.³⁶ Samme dag bragte „Aktuelt“ en leder, der betegnede Bresjnevs brev som uvedkommende. Budskabet i artiklen var, at det først gav mening at forhandle med Sovjetunionen, når moderniseringen af NATO's raketter var foretaget.³⁷ I forlængelse af dette bragte „Aktuelt“ dagen efter en artikel, der tydeliggjorde avisens og formentlig partiets holdning til Bresjnevs brev: Henvendelsen måtte betragtes som bluf. Artiklen citerede en „ledende diplomat“ for at sige, at den sovjetiske leder

---

Radikale Brikker” (Det Radikale Venstre, 1979), optrykt i *Fremsyn. Radikal Information*, nr. 16, oktober 1979; *Sådan løser vi Danmarks problemer* (Det Konservative Folkeparti, 1979); *Det mener Venstre* (Partiet Venstre, 1979); *Valg 1979; Socialdemokrater på jobbet* (Socialdemokratiet, 1979); *Venstresocialisternes valgudtalelse. Vedtaget på Venstresocialisternes Hovedbestyrelsesmøde 30. september 1979* (VS, 1979); *Valgækstra* (Danmarks Retsforbund, 1979).

³³ ”Bresjnevs tilbud budt forsigtigt velkommen i Vest”, *Politiken*, 8. oktober 1979; ”Forsigtige reaktioner på nedrustnings-tilbud”, *Aktuelt*, 8. oktober 1979; ”Dansk ja til NATO's moderniseringsprogram”, *Weekendavisen. Berlingske Aften*, 19. oktober 1979. Alle tre artikler refererer vestlige reaktioner.

³⁴ ”Et klart tilbud” (leder), *Land og Folk*, 9. oktober 1979.

³⁵ Men så personligt var brevet nu heller ikke. Tilsvarende breve blev sendt til en række andre NATO-lande; jf. ”Dokumentationsdel”, *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1979, 1980*, s. 167-369, her s. 225.

³⁶ Jf. *Avisårbogen 1979*, s. 155.

³⁷ ”Uvedkommende”, *Aktuelt* (leder), 15. oktober 1979; jf. også David Jens Adler, *Det europæiske teater. Bogen om raketterne og den ny atomvåbendebat*, 1984, s. 32.

„stiller sig an som en mand, der har en masse at tilbyde, men kommer man om bag kulissen, er det så som så med offerviljen [...] filosofien er i virkeligheden, at russerne skal have noget, som vi ikke må få.“³⁸

Dermed hentydede diplomaten – og „Aktuelt“ – til, at NATO tidligere havde afstået fra at placere neutronbomben i Vesteuropa, men at Sovjetunionen havde kvitteret ved at udstationere hundredvis af SS 20-raketter og talrige atombærende Backfire-fly i Østeuropa. „Aktuelt“ konkluderede derfor, at man ikke kunne drøfte nedrustning med „russerne“, med mindre man havde noget at forhandle med.³⁹

Men dermed var debatten om kernevåbenpolitikken ikke bragt til ende, for på samme tidspunkt udtalte den vesttyske forbundskansler Helmut Schmidt, at Vesttyskland gerne så, at „de nye atombevæbnede raketter“ blev stationeret på dansk jord. Heri lå en udfordring af den danske kernevåbenpolitik. Fremskridtspartiet og Centrum-Demokraterne modtog forslaget positivt, idet såvel Mogens Glistrup som Erhard Jacobsen udtalte, at hvis NATO bad Danmark om at opstille kernevåben på dansk jord, skulle Danmark imødekomme ønsket. Det synspunkt delte Socialdemokratiets sikkerhedspolitiske ledelse dog ikke. I TV-avisen udtalte Poul Søgaard, at de danske raketter ikke ville blive udstyret med atomladninger, såfremt Socialdemokratiet skulle bestemme.⁴⁰

Således kunne man få indtryk af, at partiernes artikulerede synspunkter på sikkerhedspolitikken – og dobbeltbeslutningen – var veldefinerede under valgkampen, og at partierne under ét stod fast ved de synspunkter, der var kommet til udtryk i Folketinget i foråret 1979. Men så enkelt forholdt det sig ikke. Under valgkampen opstod der en diskussion om aspekter af sikkerhedspolitikken mellem flere af Socialdemokratiets folketingskandidater. Diskussionen fandt sted i fuld offentlighed, og den skulle komme til at præge partiets stilling i de offentlige debatter i de næstfølgende år. Derfor lidt om diskussionen: Et første tegn på uenigheden i Socialdemokratiet var, at en af partiets folketingskandidater, Jytte Hilden, i tiden op til valget udsendte en valgpløje, hvor ét af hendes budskaber lød: „NEDRUSTNING – oprustningen fortsætter i en verden i nød, trods forsøg på aftaler er der ingen tegn på nedrustning. Vi må have en folkelig debat om militæret og dets opgaver. Hvad ønsker vi os af

³⁸ „Nedrustnings-brev fra Bresjnev til Anker J.“, *Aktuelt*, 16. oktober 1979.

³⁹ Sst. Efter valget var overstået, svarede Anker Jørgensen 20. november 1979 på Bresjnevs brev. Jørgensen forklarede, at Danmark ville støtte nedrustningsforhandlingerne, men at NATO's drøftelser om modernisering af TNF-våbnene var en reaktion på Sovjetunionens ”omfattende modernisering af sine styrker”. ”Statsministeriets pressemeddelelse den 20. november 1979 om statsminister Anker Jørgensens svar til præsident Brezhnev”, *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1979*, 1980, s. 225.

⁴⁰ *Avisårbogen 1979*, s. 156, 158-159.

vor forsvarsalliance?⁴¹ Hildens pjece var holdt i et afmålt sprog, som næppe kunne vække anstød. Alligevel var det bemærkelsesværdigt, at hun tematiserede et emne, som partitoppen formentlig forsøgte at lægge låg på.⁴² Kort tid efter skrev hun en længere og mere udfordrende artikel i partibladet „Ny Politik“, hvor hun anklagede Socialdemokratiet for at være pragmatisk i kernevåbenpolitikken. Vel var det partiets erklærede mål at nedruste, men i hverdagspolitikken var der ikke tegn på, at partiets ledelse forfulgte det mål, mente Hilden. Hun foreslog derfor, at partiet tog klart afstand fra „militarisme og kaprustning“, og at det argumenterede mere højlydt for „nedrustning og fred“, for kaprustningen var „denne verdens vanvid og menneskets dårskab“. Diskussionen om kernevåbnene var et spørgsmål om moral, og Hilden ville gerne kunne se sine børn og børnebørn i øjnede, hvis de en dag spurgte: „Hvorfor gjorde du ikke noget?“⁴³

I samme nummer af „Ny Politik“ opfordrede en anden socialdemokrat, journalisten Eva Bendix, sit parti til at formulere en mere offensiv fredspolitik: „Kan vi være bekendt at hvæse „kommunistisk infiltration“ hver gang ordet *Fred* nævnes?“, spurgte hun, hvorpå hun lod forstå, at „Samarbejdskomiteen“ – til forskel fra Socialdemokratiet – gjorde meget for freden. Ligesom Hilden anførte også Bendix, at hele kaprustningsspørgsmålet handlede om moral, og valgte Socialdemokratiet passivitet i det anliggende, ville det være „et tarveligt forræderi overfor børnene, vor eneste faste forankring i fremtiden“. Derpå anførte hun, at det ville være „en af partiets store undladelsessynder“ at „betragte nedrustning som utopi“.⁴⁴ Således var der i Socialdemokratiet en artikuleret kritik af folketingsgruppens kernevåbenpolitik. Kritikerne mente, at der burde siges fra over for den kommende NATO-beslutning. Vigtigt i forhold til den offentlige debat var det, at denne kritik ikke alene blev fremlagt i socialdemokratiske partitidsskrifter, men også i dagspressen. I midten af oktober opfordrede Jytte Hilden i en opsigtsvækkende artikel i „B.T“ til „en folkelig storm af protester mod denne verdens vanvid – kaprustningen“.⁴⁵

Nok så interessant var imidlertid „Ny Politik“ reaktion. Ansvarshavende redaktør var Lasse Budtz, der tillige var medlem af Folketinget. Budtz hilste debatten velkommen, idet han anførte, at der virkelig var brug for den; dette så

⁴¹ *Folketingskandidat i Frederiksborgkredsen. Jytte Hilden* (Jytte Hildens valgpjece, 1979).

⁴² Se kapitel 69.

⁴³ Jytte Hilden, „Et moralsk spørgsmål, der gælder vor fælles fremtid“, *Ny Politik*, oktober 1979:9, s. 24. Selv om *Ny Politik* var et socialdemokratisk medlemsblad, var det ikke udelukkende henvendt til partimedlemmer. Og det var heller ikke udelukkende socialdemokrater, der skrev i bladet. Eksempelvis offentliggjorde også Palle Simonsen, Gert Petersen og Jens Bilgrav-Nielsen (RV) artikler heri.

⁴⁴ Eva Bendix, „Socialdemokratiet må vise en stærkere nedrustningsprofil“, *Ny Politik*, oktober 1979:10, s. 24-26.

⁴⁵ Citeret efter David Jens Adler, *Det europæiske teater*, s. 31.

meget desto mere som de to debattører overhovedet ikke havde begrebet karakteren af Øst-Vest-forholdet. „Må vi minde om den klassiske problemstilling“, spurgte han i formanende vendinger. Og han fortsatte:

„Hvis Danmark nedrunder ensidigt, forøger det højst sandsynligt spændingen. Et nedrustet Danmark vil inspirere Vest-Tyskland til at styrke den militære tilstedeværelse i Nord-Tyskland, men herved sættes en kædereaktion igang. DDR vil gøre det samme, Sovjet vil formentlig flytte flere soldater ind i satellitstaterne, og så kan man lige så godt indstille forhandlingerne om gensidige troppereduktioner [...] Men skulle en sådan indstilling af forhandlingerne finde sted, vil det skade afspændingen alvorligt.“⁴⁶

Budtz mente, at det ville være bedst, om Vesten undlod at svare igen på opstillingen af SS 20-raketterne og i stedet inviterede til nedrustningsforhandlinger, men al erfaring med det sovjetiske lederskab sagde, at Kreml ikke ville deltage i sådanne drøftelser, med mindre det følte sig presset af Vesten:

„Så barskt er det – så primitivt og magtpolitisk. Og det ville være uansvarligt, for slet ikke at sige naivt, at forestille sig noget andet“.⁴⁷

I sin lederartikel slog Lasse Budtz partiets politik fast, sådan som den skulle formuleres i den offentlige debat og under valgkampen: Afskrækkelsen var en del af NATO's politik, og den politik så Socialdemokratiet sig nødsaget til at acceptere både af hensyn til den loyalitet og solidaritet, som alliancemedlemskabet krævede, og fordi partiet ikke så realistiske alternativer til hverken afskrækkelsesstrategien eller NATO-medlemskabet. Med sit svar søgte Budtz formentlig at disciplinere den del af Socialdemokratiet, der havde vanskeligt ved at forlige sig med den strategi, og som polemiserede offentligt mod den linje, Folketingsgruppen stod for; ganske som Hans Hedtoft og H.C. Hansen havde disciplineret dele af Socialdemokratiets bagland i 1940'erne og 1950'erne, og som Per Hækkerup havde gjort det i 1960'erne.⁴⁸

Valgkampen i september og oktober 1979 efterlod indtryk af, at Socialdemokratiets ledelse og de borgerlige partier gjorde en ihærdig indsats for ikke at omtale dobbeltbeslutningen og sikkerhedspolitikken. Det havde formentlig sin forklaring i, dels at sikkerhedspolitik sjældent er noget der vindes valg på i Danmark, dels at sidste gang sikkerhedspolitikken var et vigtigt emne i Danmark – i forbindelse med neutronbombede-batten i 1977-1978 – havde der været en vis folkelig modstand mod bomben. Endelig må det antages, at den økonomiske politik blot forekom at være et mere påtrængende emne.

⁴⁶ Lasse Budtz, "Nedrustningsdebat efterlyses" (leder), *Ny Politik*, oktober 1979:9, s. 6.

⁴⁷ Sst.

⁴⁸ Se udredningens kapitler om den sikkerhedspolitiske debat mellem 1945 og 1978.

Derimod fiskede navnlig Socialistisk Folkeparti og Venstre-Socialisterne i rørte vande, og disse to partier gjorde en målrettet indsats for at gøre dobbeltbeslutningen til et valgtema. Det lykkedes dog kun i begrænset omfang. Overordnet var skillelinjen i debatten den samme som i begyndelsen af året. Socialdemokratiet og de borgerlige partier udtalte forståelse for og forsvarede NATO's politik herunder den forestående dobbeltbeslutning. Alligevel ses der under valgkampen et begyndende skred. Hvor Socialdemokratiets ledelse i debatten stod fast ved de synspunkter, som partiet havde artikulere gennem 1979, begyndte en række yngre socialdemokrater at udfordre folketingsgruppens linje i spørgsmålet. Især var Jytte Hilden en markant skikkelse, der bestræbte sig på at tematisere fortsat oprustning som illegitim. I den situation talte hun til såvel den del af det socialdemokratiske vælgerkorps, der var skeptisk over for oprustning, som til Socialdemokratiets mere principielle synspunkter på rustningsspørgsmålet. Én årsag til at sikkerhedspolitikken overhovedet blev et valgtema var, at Sovjetunionen forsøgte at påvirke Socialdemokratiet. Imidlertid afviste såvel Anker Jørgensen som „Aktuelt“, at Sovjetunionen skulle have indflydelse på valgkampen og på den danske politik.

Efteråret: Kritikken bliver stærkere

I efteråret 1979 blev NATO's moderniseringsprogram genstand for kritik i flere lande, herunder i Holland, Belgien, Vesttyskland, Storbritannien, Norge og Danmark.⁴⁹ Den danske debat fandt sted under og efter valgkampen, og den gav et indtryk af de mange og meget uens drivkræfter, der lå til grund for de forskellige synspunkter på dobbeltbeslutningen. Nedenfor vil tre grupper af debattørers synspunkter blive fremstillet. Det handler om politikernes synspunkter, eksperternes indlæg og indsatsen fra „Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed“.

I dansk sammenhæng var det „Information“, der fik igangsat en debat, da avisen 29.-30. september 1979 – det vil sige umiddelbart efter at valget var udskrevet – bragte en artikel af den amerikanske forhenværende embedsmand Richard J. Barnet. Ifølge Jørgen Dragsdahl, der stod fadder til initiativet, var baggrunden for artiklen, at han kort forinden havde haft en samtale med en udenrigsministeriel embedsmand. Denne havde forklaret Dragsdahl, at der nok var noget rigtigt i de mange artikler, som Dragsdahl havde skrevet gennem månederne. Imidlertid var der ikke mange, der læste „Information“, og så kunne det hele jo være det samme. Ifølge Dragsdahl var det på baggrund af denne samtale, at han tog kontakt til Barnet og bad denne om at skrive en

⁴⁹ Jf. eksempelvis Nikolaj Petersen, ”Scandilux-samarbejdet og vesteuropæisk sikkerhed”, *Politica*, 16. årg., nr. 4 (1984), s. 413-15.

artikel i „Information“, idet håbet var, at dennes artikel ville vække mere opsigts.⁵⁰ I sin artikel anførte Barnet, at oprustningen var det største problem i international politik, idet de to supermagter til sammen var i stand til at udslutte „alt menneskeligt liv på jordkloden“.⁵¹ Med et sådant våbenarsenal skulle man tro, at parterne var indstillede på at standse oprustningen, men det var ikke tilfældet. For den vestlige politik var problemet, at NATO retfærdiggjorde den øgede oprustning med henvisning til Sovjetunionens påståede aggressive hensigter, og det til trods for – hævdede Barnet – at alle med blot en smule af indsigt i spørgsmålet var overbeviste om, at Sovjetunionen ikke ville angribe noget NATO-land. Dertil var risikoen for stor, for den atlantiske alliance ville svare med et modangreb, der formentlig ville udslutte hele Sovjetunionen. Alligevel lyttede fremtrædende vestlige politikere til „generalerne“, der uophørligt opstillede værste-faldsscenerier om, hvad Sovjetunionen i teorien kunne finde på at gøre. Ifølge Barnet var det grundlæggende problem, at ledende vestlige aktører prøvede at løse et politisk problem, at Sovjetunionen ville kunne „terrorisere Europa til politisk underkastelse“, ved hjælp af militære midler. Men en politisk trussel kunne ikke løses gennem militær oprustning, hævdede Barnet. Fortsat atomar oprustning risikerede tværtimod at sætte verden i brand, for det var „muligt, at man vil vælge krig *nu* frem for en krig senere, hvis man tror, at det er de to eneste valgmuligheder“. Tidens løsen var nedrustningsforhandlinger. Barnets artikel var begyndelsen på en længerevarende avisdebat. Gennem oktober fortsatte „Information“ ad samme linje, og strategien synes at have været at underbygge modstanden mod raketterne med henvisning til vurderinger af vestlige alliancelandale eksperter. Jørgen Dragsdahl spillede en nøglerolle som formidler af udenlandske, kritiske synspunkter i den sammenhæng. Eksempelvis bragte han i midten af oktober et interview med Richard J. Barnet, Arthur Macy Cox og Herbert Scoville, Jr. Ligesom Barnet havde også Scoville og Cox en fortid i State Department; sidstnævnte havde været stedfortrædende chef i CIA. Heri argumenterede de tre for tilsvarende synspunkter som i Barnets første artikel.⁵²

I samme periode indbød „Information“ en række toneangivende danske politikere og eksperter til at skrive artikler om deres synspunkter på kernevåbenpolitikken. Det fælles udgangspunkt for indlæggene skulle være Barnets artikel. Forsvarsstabens chef G.K. Kristensen afviste at medvirke i artikelserien, da han fandt, at den var „alt for politisk“. Også Palle Simonsen, Niels

⁵⁰ DIIS-interview med Jørgen Dragsdahl 29. oktober 2004.

⁵¹ Richard J. Barnet, „Kan kaprustningen i Europa stoppes“, *Information*, 29.-30. september 1979.

⁵² Jørgen Dragsdahl, „Nej til NATOs raketter vigtigt signal til USA“, *Information*, 13. oktober 1979, i Jørgen Dragsdahl, *Gensyn med Den kolde Krig*, s. 25-32. Parallelt hermed skrev Cox en række artikler om international politik; jf. eksempelvis „Atomkapløbet ind i ny farlig fase“, *Information*, 6.-7. oktober 1979. Manchetten til artiklen lød: „Sindssyge præger stadig mere amerikanske strategers planlægning.“

Jørgen Haagerup, Poul Nielson fra Socialdemokratiet og Bent Honoré fra Kristeligt Folkeparti afslog at skrive artikler om emnet.⁵³ Det fik dog ikke „Information“ til at standse serien. I de følgende uger var avisen spækket med bidrag af navnlig venstrefløjspolitikere og socialdemokrater. Desuden deltog sikkerhedspolitiske eksperter i debatten. Som illustration af synspunkterne omtales nedenfor de i sammenhængen væsentligste artikler. De viste, at der var næsten lige så mange argumenter for og imod dobbeltbeslutningen, som der var tilhængere og kritikere:

Socialistisk Folkeparti mente, at man med dobbeltbeslutningen risikerede, at NATO blev atomart overlegen i forhold til Warszawa-pagten. Man måtte stille spørgsmålet, om USA „i en tilspidset situation“ ville „kunne modstå fristelsen“ til at rette et knusende førsteslag mod Sovjetunionen. Det lød som et mareridt, medgav artiklens forfatter, Gert Petersen, men det kunne „meget vel blive til virkelighed engang i 80'erne eller 90'erne.“ Som sådan var Petersen enig i Barnets analyse. En anden risiko var ifølge Gert Petersen, at krigen ville opstå inden en af partnerne blev overlegen. I et sådant tilfælde ville Europa og navnlig Vesteuropa formentlig blive fuldstændig udslettet. Ligesom Barnet mente Gert Petersen, at der påhvilede Vesteuropa et stort ansvar for at gå imod dobbeltbeslutningen.⁵⁴

Venstre-Socialisterne stod for et tilsvarende synspunkt, idet Steen Folke og Kurt Hansen også argumenterede imod både østlig og vestlig oprustning. Alligevel var der en forskel i Venstre-Socialisternes og Socialistisk Folkepartis argumenter, for førstnævnte betonedede i højere grad end sidstnævnte, at USA var det egentlige problem i international politik, og navnlig understregede Venstre-Socialisterne, at det var „høgene“ i den amerikanske administration, der var drivkræfterne bag planerne om moderniseringen af INF-missilerne. Karakteristisk var det også, at Venstre-Socialisterne i højere grad end Socialistisk Folkeparti betonedede kapitalen som en illegitim drivkraft bag den amerikanske politik. Desuden anlagde Folke og Hansen et indenrigspolitisk perspektiv i deres artikel, idet de fremstillede Socialdemokratiet og de borgerlige partier som „følgagtige“ i forholdet til USA og NATO, ligesom de gjorde meget ud af at hævde, at der eksisterede en „kløft“ mellem den socialdemokratiske top og „store dele af partiets basis i arbejderklassen.“ Folke og Hansens artikel må derfor også læses som et forsøg på at trække skeptiske socialdemokratiske vælgere over til Venstre-Socialisterne på et sikkerhedspolitisk grundlag.⁵⁵

DKP mente også, at Danmark skulle afvise dobbeltbeslutningen: Partiet var kritisk over for USA, men tro over for Sovjetunionen. Sympatien for Sovjet-

⁵³ „Nej til debat“, *Information*, 13.-14. oktober 1979.

⁵⁴ Gert Petersen, „Afspænding og nedrustning eneste realistiske politik for Vesteuropas sikkerhed“, *Information*, 19. oktober 1979.

⁵⁵ Steen Folke og Kurt Hansen, „Kun folkelig protest kan stoppe NATOs nye atomraketter“, *Information*, 18. oktober 1979; jf. Steen Folke, „Nej til de nye atomraketter“, *Politisk Revy*, nr. 366, november 1979.

unionen viste sig blandt andet ved, at artiklens forfatter, Karl Møller, skrev, at den eneste part i international politik, der reelt ytrede interesse i „almindelig og fuldstændig afrustning“ var Sovjetunionen. Men USA var ikke interesseret heri. Det havde ifølge Møller sin forklaring i, at USA og NATO overlod den militære planlægning til de „militære manegeheste“, det vil sige til kræfter, der argumenterede for oprustning. Det var en fare for freden, men danske politikere var ikke interesserede i at bidrage til nedrustningen. Som medlem af NATO var det imidlertid også Danmarks ansvar at sige fra over for oprustningen, og eftersom de folkevalgte ikke var villige til at gøre det, opfordrede Karl Møller til en folkelig og politisk debat om, hvordan man kunne få regeringen til at benytte sin vetoret ved det kommende NATO-møde i Bruxelles.⁵⁶

Artiklerne viste, at de tre venstrefløjspartier alle tog afstand fra dobbeltbeslutningen; men med delvis forskellige motivationer. I de følgende uger spredte debatten sig til også at finde sted i „Politiken“. Også politikere fra de radikale og Socialdemokratiet tog nu til mæle. Formanden for de radikales folketingsgruppe Niels Helveg Petersen argumenterede imod dobbeltbeslutningen, idet han med reference til rustningskapløbets inertie hævdede, at vestlig oprustning ville medføre østlig oprustning. Sådan havde det alle dage været, og sådan ville det vedblive at være, forklarede han. Niels Helveg Petersen opfordrede til en afvisning af NATO's planer, for dermed ville der måske „være udsigt til, at også andre små NATO-lande vil gøre det.“ Danmark skulle være et foregangsland. Endvidere anførte han, at et af de sædvanlige argumenter for dansk deltagelse i det internationale samarbejde var, at landet ville få indflydelse på de beslutninger, der blev truffet. Såfremt det argument skulle være gyldigt, forudsatte det dog, at Danmark brugte sin stemme og ikke blot talte de store lande efter munden. „Ellers er indflydelse en skueret“.⁵⁷

Hvor stod Socialdemokratiet i debatten? Kan man tale om ét socialdemokratisk synspunkt? Svaret er benægtende, for fremtrædende skikkelser inden for partiet ytrede sig modstridende. Hvor Lasse Budtz i partiets interne kernevåbendebat havde forsøgt at disciplinere venstrefløjssocialdemokraterne, anlagde han i samme måned en anden linje i „Information“. Budtz anførte på den ene side, at Vesten var nødt til at svare igen på den sovjetiske opstilling af SS 20-raketterne, men på den anden side var der „ingen“, der skulle „kunne overbevise“ ham om, at „man ikke“ havde „råd til at bruge måske helt op til seks måneder på at undersøge“, om Bresjnevs ovenfor omtalte tilbud kunne føre til rustningskontrollaftaler, skrev han. Som sådan lagde Budtz op til en udsættelse

⁵⁶ Karl Møller, ”Danmarks medansvar for oprustningen”, *Information*, 11. oktober 1979. Journalisten Kjeld Østerling fremførte tilsvarende argumenter i *Land og Folk*; se dennes ”Øget NATO-pres for nye atomvåben i Europa”, *Land og Folk*, 9. oktober 1979; ”Megatons og mennesker”, *Land og Folk*, 13. november 1979; ”Er ligevægten truet?”, *Land og Folk*, 14. november 1979. Se også ”Regeringen går ind for NATO's atomrustning”, *Land og Folk*, 14. november 1979.

⁵⁷ Niels Helveg Petersen, ”Anker J. tavs om raketterne” (kommentar), *Politiken*, 7. november 1979. Et tilsvarende standpunkt blev lanceret af Flemming Petersen i artiklen ”Vor fælles sikkerhed”, *Højskolebladet*, nr. 43, 15. december 1979, s. 677-79.

af dobbeltbeslutningen.⁵⁸ Det fremgår ikke, hvad der lå bag Budtz' kursskifte. Imidlertid turde det stå klart, at partiet var i bevægelse, hvad angik kernevåbnene. Således ses det, at det danske socialdemokrati var en del af en bred international socialdemokratisk bevægelse, der i slutningen af 1970'erne – i lyset af den øgede internationale konflikt – tillagde afspænding stadig mere vægt.⁵⁹

Alligevel var det ikke hele den socialdemokratiske folketingsgruppe, der delte synspunktet om en udsættelse. Robert Pedersen, der var en overbevist NATO-tilhænger, forklarede i en artikel med den sigende overskrift „Terrorbalancen sikrer freden“, at selvom hans parti ønskede nedrustning og afspænding, var den bedste måde, det kunne realiseres på, at de allierede stod bag „terrorbalancen“. Pedersen forsikrede læserne om, at Danmark var at betegne som en „due“ i det atlantiske samarbejde, og det var positivt, men hvis man ønskede nedrustning, måtte man stole på „traktaternes holdbarhed“, og derfor skulle Danmark støtte dobbeltbeslutningen. Først derefter kunne Øst og Vest påbegynde nedrustningsforhandlinger.⁶⁰ Man skulle opruste for at nedruste.

Imidlertid var det ikke alene politikerne, der engagerede sig i spørgsmålet. Også sikkerhedspolitiske eksperter tog stilling til det. Erling Bjøl og Erik Beukel, der var henholdsvis professor på Aarhus Universitet og lektor på Odense Universitet, skrev begge, at det ville være forkert af Danmark at sige fra over for NATO's dobbeltbeslutning. Ét af Bjøls argumenter var, at beslutningen gav Vesten noget at forhandle med, og dermed kunne man forhåbentlig skabe mulighed for rustningskontrol. Det synspunkt var i sin substans identisk med det budskab, som „Aktuelt“ havde præsenteret under valgkampen, og som Budtz havde formuleret i „Ny Politik“. Beukel præsenterede et andet argument. Han anførte, at det ville være rigtigst at presse Sovjetunionen til forhandlingsbordet ved at opstille de nye „grå-zone-raketter“, det vil sige mellemdistanceraketter, men samtidig var det vigtigt, at man ikke opstillede for mange. Beukel sondrede i sin argumentation mellem flere niveauer i den sovjetiske ledelse. Der var blandt andet et politisk lederskab, det var muligt at komme i dialog med, og et militært bureaukrati, som man kun vanskeligt kunne få i tale. Ifølge Beukel måtte man presse det politiske lederskab ved at opstille nye raketter, men efter hans skøn var 572 alt for mange raketter, for et så stort antal ville formentlig blot støtte de sovjetiske „generaler“, der ønskede øget oprustning. Vesten burde derfor gennemføre moderniseringen, men på et mindre niveau end foreslået af NATO.⁶¹

⁵⁸ Lasse Budtz, ”Vi har råd til udsættelse af NATOs raket-beslutning”, *Information*, 13.-14. oktober 1979.

⁵⁹ Steen Christensen, *Nye mål i en ny verden*, s. 37-39.

⁶⁰ Robert Pedersen, ”Terrorbalancen sikrer freden”, *Information*, 11. oktober 1979.

⁶¹ Erling Bjøl, ”Om truslens nødvendighed”, *Politiken*, 23. november 1979; samme, ”Sådan vil NATO udbedre Europas skjold mod Øst”, *Jyllands-Posten*, 2. december 1979; samme, ”Politiske konflikter – ikke oprustning – fører til krig”, *Jyllands-Posten*. Erik Beukel, ”NATO's atomvåben og Sovjetunionens sikkerhedspolitik”, *Politiken* (kronik), 17. november 1979.

Over for sådanne synspunkter – der gik ud på, at Danmark i den ene eller anden form skulle støtte dobbeltbeslutningen – argumenterede andre sikkerhedspolitiske eksperter imod dobbeltbeslutningen. Den mest markante debattør var sociologen og fredsforskeren Jan Øberg. I oktober og november offentliggjorde han flere artikler i „Politiken“ og „Weekendavisen“. Hans overordnede holdning var, at den fortsatte nuklearisering af det vestlige og østlige forsvar var forrykt. Danmark burde tage afstand fra dobbeltbeslutningen. I slutningen af november opregnede han i en kronik i „Politiken“ militære, biologiske, humanitære, politiske, psykologiske, etiske, filosofiske, økonomiske og fredspolitiske argumenter imod dobbeltbeslutningen.⁶² Øberg drog dog en politisk konklusion af ovenstående argumenter, der var mere vidtgående, end flere af dobbeltbeslutningens øvrige skeptikere havde draget. Øberg mente, at atomvåbnene skulle væk – helt væk – fra europæisk jord. Andre af kritikerne mente blot, at Danmark skulle søge at få udskudt dobbeltbeslutningen, medens endnu andre mente, at Danmark burde tage afstand fra beslutningen, men acceptere, at de øvrige NATO-lande opstillede nye raketter på deres jord. Set under ét indeholdt aviserne i slutningen af 1979 således et meget stort antal artikler af såvel politikere som eksperter, der alle havde forskellige synspunkter på og argumenter for, at Danmark skulle anlægge denne eller hin holdning til dobbeltbeslutningen.

Politikernes og eksperternes debat var dog blot to af flere facetter i diskussionen, for samtidig med at disse aktører debatterede, vågnede „Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed“, der havde befundet sig i dvale siden neutronbombede-batten i 1977 og 1978. I november lancerede komiteen en offensiv, da den iværksatte en underskriftsindsamling med det formål at få tusinder og atter tusinder af danskere til at støtte modstanden mod den forestående dobbeltbeslutning. En annonce blev indrykket i blandt andet „Politisk Revy“ samt „Politiken“ og „Information“. Teksten lød:

---

⁶² Jan Øberg, „Atomvåben kan ikke forsvare Europa – kun ødelægge det“, *Politiken*, 27. november 1979. Kronikken var anden del af en dobbeltkronik, hvor første del, „Atomvåben – det umulige forsvar“, var bragt dagen forinden. Her var budskabet, at Vesten fortiede egen oprustning, og dette var efterhånden en større sikkerhedsrisiko end den østlige oprustning. Øberg – der argumenterede ud fra et fredsforskningssynspunkt – havde tidligere anført, at USA og Vesten ikke var sakked bagud i rustningskapløbet. Alligevel syntes alt at tyde på, at NATO gjorde sig klar til yderligere oprustning. Øberg fandt udviklingen farlig, og han angav, at én af drivkræfterne bag denne, var den indflydelse, som det ”militærindustrielle kompleks” havde på amerikansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Imidlertid var det ikke udelukkende i USA, at udenomsparlamentariske kræfter skabte sig indflydelse på sikkerhedspolitikken, for i Sovjetunionen havde man en pendant til det ”militærindustrielle kompleks”, nemlig det ”militærbureaukratiske diktatur”, og dette havde en tilsvarende indflydelse på den sovjetiske politikformulering. Øberg advarede med sine artikler mod denne tendens i international politik, og han gik til kamp mod, at militære og økonomiske interesser havde så betydelig indflydelse på den politiske beslutningsproces; jf. Jan Øberg, ”Oprustning for balance eller forspring”, *Weekendavisen. Berlingske Aften*, 12. oktober 1979; ”Militærbureaukратиernes diktatur”, *Weekendavisen. Berlingske Aften*, 19. oktober 1979.

„Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed indsamler indtil 8. december underskrifter imod NATOs nye atomraketter.

„Vi kræver af den danske regering:

- At den alene eller sammen med andre små NATO-lande som Norge og Holland udfolder enhver anstrengelse for at hindre eller udskyde en så vidtrækkende beslutning.
- At Danmark udfolder internationalt initiativ for at få øst-vest forhandlingerne i gang“.⁶³

Skønt det var „Samarbejdskomiteen“, der stod som initiativtager til indsamlingen, var DKP en medspiller heri, da indflydelsesrige og højtstående DKP-medlemmer stod centralt i „Samarbejdskomiteen“. Men det var næppe alle overbeviste om på det tidspunkt. Blandt fremtrædende anbefalere stod en sammensat gruppe med Niels Helveg Petersen, Gert Petersen og Jytte Hilden, men også Jørgen Jensen fra DKP, Ib Christensen fra Retsforbundet og Svend Aage Nielsen fra Kristeligt Folkeparti. Desuden anbefalede forfatterne Ole Sarvig og Erik Knudsen danskerne at skrive under.⁶⁴

Efter en måneds indsamling af underskrifter konstaterede „Samarbejdskomiteen“, at aktionen var lykkedes. Omkring 63.000 mennesker havde skrevet under på appellen. I samme periode indsamlede Erik Knudsen og Jørgen Dragsdahl penge til to annoncer i „Politiken“ og „Information“. Også det blev en succes, for 11.-12. november 1979 indrykkede de en annonce over to sider i disse to dagblade, hvor nogle tusinde danskere havde skrevet under på, at „Danmark kan sige nej“.⁶⁵ Desuden iværksatte „Ekstra Bladet“ en underskriftsindsamling vendt mod dobbeltbeslutningen, og 12. december 1979 annoncerede bladet, at godt og vel 19.000 af dets læsere havde skrevet under på, at de takkede nej til dobbeltbeslutningen. „Ekstra Bladet“ mente derfor, at knap 83.000 danskere var erklærede modstandere af dobbeltbeslutningen, og af denne grund måtte regeringen stemme imod.⁶⁶

Debatten i oktober, november og december 1979 viste, hvor opsplittet det danske politiske landskab var, når det angik dobbeltbeslutningen. Venstre-Socialisterne, Socialistisk Folkeparti, de radikale og nogle politikere fra Socialdemokratiet tog afstand fra dobbeltbeslutningen, fordi den enten blev

⁶³ „Stands atomoprustningen“, *Politisk Revy*, nr. 366 (november 1979); jf. *Politiken* og *Information*, 7. december 1979. Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, s. 180-181 (note 763, s. 335).

⁶⁴ „Stands atomoprustningen“, *Politisk Revy*, nr. 366 (november 1979).

⁶⁵ Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, s. 181.

⁶⁶ Spørgsmålet om hvor mange mennesker, der havde skrevet under på de forskellige appeller, er vanskeligt at afgøre. Da der blev foretaget flere indsamlinger på samme tidspunkt, kan de samme mennesker meget vel have skrevet under på begge protestskrivelser. Det var dog ikke det afgørende. Afgørende var det, at det var lykkedes rejse den ”folkelige storm” af protester, som flere socialdemokrater og venstrefløjspolitikere havde efterspurgt i efteråret 1979. ”Kimen til nederlag”, *Ekstra Bladet*, 12. december 1979. Også ”B.T.” advokerede for en dansk afvisning af moderniseringen”; jf. ”Væk med djævelskabet” (leder), *B.T.*, 17. oktober 1979.

opfattet som en støtte til øget konfrontation, eller fordi de frygtede, at den ville være et skridt mod en atomar krig. Venstrefløjspartierne mente tillige, at det var kapitalen, der havde interesse i oprustning, og det måtte man tage afstand fra. DKP afviste også dobbeltbeslutningen, men det var primært fordi, det sympatiserede med Sovjetunionen. Endnu andre, eksempelvis Øberg, tog afstand fra dobbeltbeslutningen ud fra en pacifistisk indstilling. På den anden side støttede andre socialdemokrater, fx Robert Pedersen, dobbeltbeslutningen, idet han anførte, at man måtte stole på, at vejen til fred bedst gik gennem forhandlinger mellem Øst og Vest, og her måtte Danmark fæstne sin lid til NATO. Andre støttede dobbeltbeslutningen, fordi de fandt, at Vesten kun kunne forhandle nedrustning med Sovjetunionen, såfremt Vesten havde noget at forhandle med. Endnu andre tilhængere af dobbeltbeslutningen fandt, at man skulle gennemføre denne men på et lavere niveau, idet argumentet lød, at man ellers risikerede at provokere Sovjetunionen i en sådan grad, at det blev umuligt at komme i tale med ledelsen i Kreml.

Set fra oven viste debatten, at der var mange og ofte meget forskellige årsager til, at indtage de holdninger, som debattørerne indtog, for skønt man nok kunne inddеле debattørerne i to grupper – de der støttede, og de der var imod dobbeltbeslutningen – så viste de argumenter, der blev taget i anvendelse, at holdningerne i det sikkerhedspolitiske miljø var overordentligt sammensatte.

November og december: Folketinget splittes – folkelig modstand

Ved Folketingsvalget i oktober 1979 fik Socialdemokratiet, Venstre og Det Konservative Folkeparti fremgang. I slutningen af måneden etablerede Anker Jørgensen sin fjerde regering, da Socialdemokratiet sammen med venstrefløjspartierne og de radikale havde et flertal i Folketinget.⁶⁷ Men hvordan stillede regeringen sig til det sikkerhedspolitiske område og til dobbeltbeslutningen i offentligheden? Socialdemokratiet var frigjort af samarbejdet med Venstre. Til gengæld var den nye regering parlamentarisk afhængig af forholdet til Socialistisk Folkeparti, Venstre-Socialisterne og Det Radikale Venstre. Allerede i begyndelsen af november blev regeringens sikkerhedspolitik udfordret.

⁶⁷ Sammenlagt havde de fire borgerlige partier 55 mandater mod Socialdemokratiets 63. Fremskridtspartiet gik tilbage fra 26 til 20 mandater. Det Radikale Venstre gik til gengæld frem fra 6 til 10 mandater, medens Retsforbundet tabte et enkelt mandat. Også SF og VS havde et godt valg og opnåede 17 mandater til sammen. Til gengæld måtte DKP sande, at det, med kun 1,9 pct. af vælgerne bag sig, blev stemt ud af Folketinget. KAP fik end ikke en halv pct. af stemmerne; Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger, *Tiden efter 1945* (Gyldendals Danmarks historie, bd. 8), 1990, s. 477; Gerd Callesen, "Socialdemokratiets historie 1971-1996", Gerd Callesen, Steen Christensen og Henning Grelle (red.), *Udfordring og omstilling. Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1996*, s. 36.

6. november redegjorde statsminister Anker Jørgensen over for Folketinget for den nye regerings politik. Om sikkerhedspolitikken sagde han kortfattet, at regeringen ville „videreføre den linje“, som et flertal i Folketinget havde støttet gennem de seneste år.⁶⁸ Da ordførerne fra de øvrige partier kommenterede redegørelsen, opstod der alligevel diskussion. Venstres ordfører Uffe Ellemann-Jensen udtrykte ærgrelse over, at Anker Jørgensen ikke havde sagt noget om regeringens holdning til det kommende forsvarsforlig. Venstre var usikker på regeringens politik, og Ellemann-Jensen ønskede en bekræftelse på, at regeringen ville „bygge det kommende forsvarsforlig på de samme partier“, som stod bag det gældende forlig. Ellemann-Jensen gjorde opmærksom på, at der nødtigt skulle sås tvivl om dansk forsvarspolitik:

„og jeg vil gerne slå fast, at venstre ikke vil acceptere en forringelse af forsvaret. Tværtimod mener vi, at et kommende forsvarsforlig bør indrettes med skyldig hensyntagen til Danmarks ændrede sikkerhedspolitiske situation.“⁶⁹

Ellemann-Jensens indlæg var et forsøg på at binde Socialdemokratiet til et fortsat sikkerhedspolitisk samarbejde med Venstre, Det Konservative Folkeparti, Kristeligt Folkeparti og Centrum-Demokraterne, der var de partier, der stod bag det gældende forsvarsforlig. Imidlertid var tonen og nuancerne i Ellemann-Jensens formulering vigtig, for når han anførte, at det kommende forsvarsforlig „tværtimod“ skulle formuleres under „skyldig hensyntagen“ til landets „ændrede“ sikkerhedspolitiske situation, markerede han, at det var hans opfattelse, at der var et skred på vej i sikkerhedspolitikken. Dels havde flere socialdemokrater under valgkampen argumenteret for en mere markant nedrustnings- og afspændingspolitisk profil i Socialdemokratiet, dels var Venstre formentlig i færd med at skifte holdning i forhold til en formulering, som daværende udenrigsminister, Venstre-politikeren Henning Christophersen, havde fremlagt i „Berlingske Tidende“ 1. januar 1979. Christophersen havde forklaret, at et vedvarende våbenkapløb mellem Øst og Vest var uholdbart, og at der ikke var „noget acceptabelt alternativ“ til „[f]ortsat europæisk afspænding“.⁷⁰

I forlængelse af Uffe Ellemann-Jensens indlæg forsøgte Steen Folke fra Venstre-Socialisterne at lægge pres på regeringen; blot med omvendt fortegn. Folke anførte, at det indtil „for nylig“ havde været hans indtryk, at regeringen ville støtte NATO's kommende dobbeltbeslutning. Så sent som 6. november havde danske diplomater i udlandet over for „International Herald Tribune“

⁶⁸ Anker Jørgensen, ”Redegørelse for statsministeren”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 6. november 1979, sp. 3-16, her sp. 3-4.

⁶⁹ Uffe Ellemann-Jensen, ”Forhandlinger om statsministerens redegørelse”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 7. november 1979, sp. 110-116, citeret sp. 114.

⁷⁰ Henning Christophersen, ”Verdensperspektiver i det nye år” (kronik), *Berlingske Tidende*, 1. januar 1979.

givet indtryk af dette. Alligevel var Folke, sagde han, kommet i tvivl, for samme dag som Folketingsdebatten fandt sted, havde et af Socialdemokratiets nyvalgte folketingsmedlemmer udtalt i radioavisen, at Danmark skulle tage afstand fra fortsat oprustning. Folke stillede derfor spørgsmålet: „er et dansk tilsagn om udstationering af 572 nye djævelske atomraketter det næste konstruktive bidrag til afspænding og nedrustning?“⁷¹

Anker Jørgensen svarede, at regeringen ønskede „en bred tilslutning“ til det nye forsvarsforlig, men mere ville han ikke sige. Således undgik han at tage stilling til Ellemann-Jensens spørgsmål. Hvad angik Folkes spørgsmål om raket- og atomvåbnene, sagde statsministeren, at regeringen ikke ønskede atomvåben på dansk jord. Men derfor kunne den:

„heller ikke anbefale andre lande atomvåben, når vores eget udgangspunkt er, at vi ikke ønsker atomvåben på dansk jord. Vi lægger derimod enorm vægt på, at der hurtigt kommer gang i forhandlingerne mellem supermagterne om dette atomraketspørgsmål og om begrænsning af våbenkapløbet i det hele taget. Det mener vi er noget aldeles afgørende, og det vil vi sætte i centrum. Det er med den holdning, vi går ind i forhandlingerne i NATO for at finde den løsning, der bedst kan fremme den holdning og de synspunkter, den danske regering har.“⁷²

Debatten viste, at Socialdemokratiet – mindre end to uger efter regeringens tiltrædelse – var under pres fra to sider. På den ene side fra de borgerlige partier, med hvem det skulle gennemføre et forsvarsforlig, på den anden side fra venstrefløjens, som havde vejret morgenluft efter blandt andet Hildens udtalelser.

27. november 1979 gennemførtes på ny en forespørgselsdebat i Folketinget, og det skulle vise sig, at Socialdemokratiet i den mellemliggende tid havde bevæget sig i spørgsmålet om NATO's dobbeltbeslutning.⁷³ Dagen inden debatten havde der været en større demonstration imod dobbeltbeslutningen på Christiansborg Slotsplads.⁷⁴ Og på samme tidspunkt havde den danske forsvarschef Knud Jørgensen udtalt, at Danmark stod til „en ordentlig røvfuld“ – der i „Berlingske Tidende“ dog blev omskrevet til „en ordentlig omgang“ – såfremt regeringen foreslog en udsættelse af dobbeltbeslutningen.⁷⁵ Forud for debatten havde dens initiativtager Arne Stinus forklaret, at formå-

⁷¹ Steen Folke, "Forhandlinger om statsministerens redegørelse", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 7. november 1979, sp. 162-164, her sp. 163. Folke sigtede til følgende udtalelse af Jytte Hilden: "Jeg mener, det nu er på tide, at vi siger fra til en ny oprustningsbølge"; citeret efter *Avisårbogen 1979*, s. 175.

⁷² Anker Jørgensen, "Forhandling om statsministerens redegørelse", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 7. november 1979, citeret sp. 186.

⁷³ "Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa", *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 927-1022.

⁷⁴ Gert Petersen, *Inden for systemet – og udenfor*, s. 285.

⁷⁵ Gregers Dirckinck-Holmfeld, *Det går ufattelig godt. Den nye Danmarkskrønike 2*, 1998/2001, s. 257.

let med debatten var dobbelt: For det første at få udskudt dobbeltbeslutningen og for det andet at få bragt klarhed over, hvorvidt man kunne få regeringen til at støtte et sådant forslag.⁷⁶ I sit indlæg på Folketingets talerstol motiverede han yderligere forespørgslen med, at risikoen for en begrænset atomkrig på europæisk jord var betydelig, såfremt Warszawa-pagten og NATO begge havde krydsermissiler i Europa. „Er det, hvad vi ønsker?“, spurgte Stinus, idet han udtalte, at de radikale tog afstand fra en sådan beslutning.⁷⁷

På regeringens vegne redegjorde udenrigsminister Kjeld Olesen for NATO's drøftelser om atomvåbenpolitikken gennem slutningen af 1970erne. Det var én af hans pointer, at NATO befandt sig i et dilemma. På den ene side var det klart, at NATO ikke kunne acceptere fortsat sovjetisk modernisering af raketterne i Østeuropa samt udstationering af Backfirebombefly. På den anden side risikerede man at øge oprustningen, såfremt NATO-landene valgte at gennemføre dobbeltbeslutningen. Regeringens vigtigste prioritet var at fremme afspændingsbestræbelserne. Tilbuddet til Sovjetunionen om at indgå i våbenkontrolforhandlinger var fra „dansk side en helt afgørende forudsætning for“, at Danmark var villig til at „overveje en modernisering“ af de vestlige raketter. Alligevel stillede regeringen sig tvivlende over for klogskaben bag dobbeltbeslutningen, for dermed gav man ifølge regeringen ikke Sovjetunionen motivation til at bringe den østlige oprustning til standsning. Regeringen følte sig derfor „tiltrukket af“ og ville på det forestående NATO-møde foreslå, at NATO udsatte beslutningen om moderniseringen af INF-raketterne.⁷⁸ Lasse Budtz, der efter valget havde afløst Robert Pedersen som forsvarspolitisk ordfører for Socialdemokratiet, motiverede efterfølgende regeringens politik på sit partis vegne, og han forklarede, at en udskydelse af dobbeltbeslutningen med 6 måneder ville være et risikofrit, men positivt signal til Sovjetunionen, idet NATO af tekniske årsager alligevel ikke var i stand til at opstille raketterne inden 1983. Desuden understregede Budtz, at Socialdemokratiet ikke havde skiftet holdning i sikkerhedspolitikken, og det var

„en selvfølge i denne forbindelse at tilføje, at vi som konsekvens heraf ikke tror på, at Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik kan tilrettelægges på basis af et flertal i samarbejde med partierne til venstre for Socialdemokratiet. Jeg vil gerne indskærpe dette, for at der ikke skal herske tvivl om socialdemokratiets holdning – hverken herhjemme eller i udlandet.“⁷⁹

⁷⁶ Arne Stinus, ”Danmark vil altså fortsat tale nedrustning og bidrage til oprustning”, *Fremsyn. Radikal Information*, nr. 18, november 1979.

⁷⁷ Arne Stinus, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 927-29.

⁷⁸ Kjeld Olesen, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 929-35.

⁷⁹ Lasse Budtz, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 941-47, citeret sp. 941.

Med den formulering var det tydeligt, at Socialdemokratiet selv var bevidst om, at de andre partier i Folketinget ville opfatte forslaget om at udskyde dobbeltbeslutningen som udtryk for et kursskifte. Samtidig afspejlede formuleringen, at Socialdemokratiet anede, at de borgerlige partier ville opfatte Socialdemokratiets politik som frieri til de radikale og venstrefløjspartierne, hvis støtte regeringen var afhængig af.

I den efterfølgende debat deltes vandene. De konservative og Venstre tog afstand fra regeringens forslag, og Palle Simonsen fremstillede som forventet regeringens politik som udtryk for et kursskifte. Derpå citerede Palle Simonsen længere passager fra Poul Søgaards redegørelse over for Folketinget i maj 1979 (jf. ovenfor). På det tidspunkt havde både Socialdemokratiet og Venstre vist forståelse for en modernisering af NATO's taktiske kernevåben. Palle Simonsen beklagede, at Socialdemokratiet åbenbart ikke længere havde denne forståelse. Desuden var han ærgerlig over, at Det Radikale Venstre og „Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed“ forsøgte at tage patent på at være fredens kræfter i det danske samfund. Hvad angik „samarbejdskomiteen for fred og sikkerhed, som den kalder sig“, så behøvede den „ikke megen analyse for at blive afsløret“, hvormed Simonsen mente, at dens loyalitet var placeret andetsteds end ved det danske demokrati. Og med hensyn til de radikale var det urimeligt, at de opdelte det politiske landskab i fredselskende og aggressive kræfter, for „sandheden er jo en ganske anden“. „Sandheden er den, at det, diskussionen står om, er alene, med hvilke midler vi kan nå frem til en afspænding og nedrustning i denne verden for at sikre, at freden kan opretholdes. Det er det, det drejer sig om...“⁸⁰ Afslutningsvis slog Simonsen fast, at det ikke skulle „skorte på“ konservativ vilje til at formulere en fælles sikkerhedspolitik med Socialdemokratiet, „[m]en vi må også sige meget klart til regeringen i dette øjeblik, at en væsentlig forudsætning herfor i det lange løb naturligvis må være, at der tages hensyn til de holdninger, vi har. Det har man kunnet finde grundlag for i de 30 år, alliancen har bestået, og det skulle meget nødtigt ikke kunne fortsætte.“⁸¹ Ordførerne fra Venstre, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti fremsatte tilsvarende synspunkter.⁸² Socialistisk Folkeparti og Venstre-Socialisterne stillede sig imidlertid i opposition til regeringens forslag, for selvom regeringen argumenterede for en udsættelse, accepterede den, at det på et senere tidspunkt kunne blive nødvendigt at stemme for dobbeltbeslutningen. De argumenter

⁸⁰ Palle Simonsen, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 950-56, citeret sp. 952-53.

⁸¹ Sst., citeret sp. 956.

⁸² Henning Christophersen, John Mogens Arentoft, Arne Melchior og Poul H. Møller, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, hhv. sp. 947-50, 957-60, 972-77 og 982-87.

som ordførerne fra venstrefløjspartierne benyttede, var de samme som under forårets og sensommerens sikkerhedspolitiske debatter.⁸³

Det Radikale Venstre var ikke kun utilfreds med regeringens forslag, for det var netop det, der havde været meningen fra radikal side. Niels Helveg Petersen stillede imidlertid et – skulle det siden vise sig – meget vigtigt spørgsmål. Han spurgte, om regeringen mente, at Danmark på et senere tidspunkt skulle medvirke til at finansiere moderniseringen af de taktiske atomraketter, såfremt NATO afviste det danske forslag. Spørgsmålet var vigtigt, for det svar, der ville blive givet, måtte nødvendigvis forpligte Socialdemokratiet. Poul Søgaard tøvede, men konklusionen blev, at Danmark ville bidrage med økonomisk støtte til moderniseringen.⁸⁴ Under debatten stillede de radikale, Retsforbundet og Fremskridtspartiet tre dagsordensforslag, som regeringen afviste, idet Lasse Budtz og Kjeld Olesen anførte, at regeringen betragtede dagsordener som uhensigtsmæssige, og derfor havde den besluttet „at stemme imod“ de „forslag til dagsordenen, der måtte blive fremsat under denne debat.“⁸⁵

Debatten viste, at partierne i november 1979 stod splittet i spørgsmålet om NATO's dobbeltbeslutning. På den ene side fremhævede de konservative, Venstre, Kristeligt Folkeparti, Centrum-Demokraterne og Fremskridtspartiet, at den danske regering skulle støtte forslaget, medens Socialistisk Folkeparti og Venstre-Socialisterne mente, at Danmark skulle tage afstand herfra. Socialdemokratiet ønskede ikke at tage afstand fra beslutningen. Til gengæld advokerede det for, at Danmark skulle søge at få dobbeltbeslutningen udskudt i seks måneder. De radikale og navnlig Retsforbundet var de partier, der stod regeringens standpunkt nærmest.⁸⁶

Efter folketingsdebatten bragte dagspressen og de elektroniske medier flere vestlige reaktioner på regeringens beslutning. 28. november udsendte det amerikanske nyhedsbureau „Associated Press“ et telegram, hvori der stod, at samtlige øvrige NATO-lande tog afstand fra regeringens beslutning.⁸⁷ 12. december deltog Kjeld Olesen på NATO's udenrigsministermøde. Han foreslog, at NATO udsatte dobbeltbeslutningen med seks måneder. De øvrige alliancelande afviste dette forslag.⁸⁸

⁸³ Gert Petersen og Steen Folke, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, hhv. sp. 961-67, 977-82.

⁸⁴ Niels Helveg Petersen og Poul Søgaard, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, hhv. sp. 967-72 og 1000-1003.

⁸⁵ Kjeld Olesen og Lasse Budtz, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, hhv. citeret sp. 935, 947.

⁸⁶ For Retsforbundets stilling se Ib Christensen, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketingstidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 987-91.

⁸⁷ *Avisårbogen 1979*, s. 186-187.

⁸⁸ Jf. kapitel 69.

NATO-mødet i december 1979, hvor dobbeltbeslutningen blev vedtaget. Udenrigsminister Kjeld Olesen søgte forgæves at få NATO's stillingtagen udsat i seks måneder. (NATO Photo).

Det er vanskeligt at udtale sig om den danske befolknings holdninger til spørgsmålet om modernisering af NATO's kernevåben og dobbeltbeslutningen i 1979. Dog ses det, at interessen for alliancepolitikken i den offentlige debat var beskeden i første halvdel af 1979, og det var først i efteråret, at den blev tiltagende. Centrum-Demokraternes Arne Melchior anslog i november 1979, at når spørgsmålet ikke havde været debatteret tidligere hang det sammen med centrum-højrepartiernes ulyst til at drøfte det, for allerede under valgkampen i oktober, eksisterede der en betydelig folkelig modstand mod NATO's beslutning.⁸⁹

Uagtet atlantpartiernes ulyst til at drøfte spørgsmålet tiltog debatten i sidste kvartal af 1979, og juleaftens dag offentliggjorde Gallup en undersøgelse om danskerne syn på såvel dobbeltbeslutningen som regeringens politik. Det var en bemærkelsesværdig undersøgelse, for den viste, at et relativt flertal af de adspurgte mente, at atombalancen havde „forskubbet sig til Vesteuropas disfavør“ (48 pct. mente, at det havde den, 34 pct. var usikre, medens 18 pct. mente, at balancen ikke havde forskubbet sig). Alligevel var der blot 31 pct., der fandt, at Danmark skulle stemme for dobbeltbeslutningen, medens 69 pct. var enten direkte modstandere af den (43 pct.) eller uafklarede i forhold

⁸⁹ Arne Melchior, ”Forespørgsel om krydsermissiler og Pershing II-raketter i Vesteuropa”, *Folketings Tidende. Forhandlinger i folketingsåret 1979-80*, 27. november 1979, sp. 972.

til den (26 pct.). Det var yderligere påfaldende, eftersom det alene var Socialistisk Folkeparti og Venstre-Socialisterne, der sammenlagt kun havde omkring 10 pct. af mandaterne i Folketinget, der argumenterede klart imod dobbeltbeslutningen i det danske folketing.⁹⁰ På spørgsmålet om man mente, at det ville være rigtigt eller ikke rigtigt af NATO at udskifte og supplere med mere moderne raketter som modvægt til Sovjetunionens SS 20-raketter fordelte de adspurgtes svar sig på følgende måde:

Opinionens holdning fordelt efter parti

Politisk parti	Rigtigt	Ikke rigtigt	Ved ikke	I alt
F, K, Y, R	12	83	5	100
A	36	48	16	100
M	69	23	8	100
B, E	22	65	13	100
V, C, Q, Z	56	24	20	100

F: Socialistisk Folkeparti; K: Danmarks Kommunistiske Parti, Y: Venstre-Socialisterne; R: Kommunistisk Arbejderparti; A: Socialdemokratiet, M: Centrum-Demokraterne, B: Det Radikale Venstre, E: Danmarks Retsforbund; V: Partiet Venstre; C: Det Konservative Folkeparti; Q: Kristeligt Folkeparti; Z: Fremskridtspartiet.

Kilde: Ugens Gallup nr. 34 1979: Folkestemningen ikke positiv over for nye raketter til NATO. Og flertallet afviser atomvåben på dansk jord.

Det ses, at modstanden mod dobbeltbeslutningen var størst blandt venstre-fløjens, de radikales og Retsforbundets vælgere. Mere påfaldende var det, at knap halvdelen og en fjerdedel af henholdsvis de socialdemokratiske og borgerlige vælgere også mente, at dobbeltbeslutningen var forkert. Det var først og fremmest Centrum-Demokraternes vælgere og godt halvdelen af de borgerlige vælgere, der støttede dobbeltbeslutningen. I december 1979 var der således en betydelig skepsis over for moderniseringsplanerne. Selv blandt den del af befolkningen, der traditionelt havde støttet det danske medlemskab af NATO, eksisterede der en markant usikkerhed om dobbeltbeslutningen.

Hvorfor var der en sådan betydelig afvigelse mellem opinionens holdninger på den ene side og Folketingets flertal på den anden side, når det gjaldt dobbeltbeslutningen? Som ovenfor nævnt skyldes det formentlig først og fremmest, at sikkerhedspolitikken sjældent spillede nogen større rolle ved folketingsvalgene. Desuden må det antages, at det spillede en rolle for mange

⁹⁰ Ugens Gallup, nr. 34 1979, "Folkestemningen ikke positiv over for nye raketter til NATO. Og flertallet afviser atomvåben på dansk jord"; http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1979_34.pdf. Optruk i *Berlingske Tidende* 24. december 1979; jf. Christian Thune (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1979*, s. 371-374. Mandatfordelingen i Folketinget i 1979 er opgjort i Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger, *Tiden efter 1945*, s. 477.

danskere, at frygten for en ny kold krig var blevet mere nærværende. I slutningen af 1960erne og begyndelsen af 1970erne var det blevet en udbredt opfattelse, at den kolde krig var om ikke overstået, så i al fald en periode i efterkrigstidens historie, man havde lagt bag sig. Eksempelvis udgav venstrefløjens forlaget „Demos“ i 1973 en pjece, hvori der stod, at udviklingen gennem 1960erne havde „ført til en definitiv afslutning af den kolde krig mellem de to supermagter...“⁹¹ I efteråret 1979 udtalte Preben Wilhjelm, at han havde været ung „på et tidspunkt hvor den kolde krig dårligt var overstået.“⁹² Læseren forstod, at det var den i 1979. Det var også året hvor Gert Petersen advarede mod, at verden skulle vende tilbage til den kolde krig. Det var på denne baggrund, at konfrontationen på ny tog fat, og snart udkom der bøger om 'den anden kolde krigs' opkomst.⁹³ Udviklingen skabte rystelser i Vesteuropa, og Danmark var ikke nogen undtagelse. Debatterne i 1979 var dog blot begyndelsen. I 1980erne blev de flere.

NATO's dobbeltbeslutning – en status over debatten

Debatten om dobbeltbeslutningen faldt i to perioder. Den første periode strakte sig fra årets begyndelse og frem til folketingsvalget i oktober. Den anden periode fandt sted i det sidste kvartal af året. Første periode var præget af en forholdsvis afdæmpet debat, medens den anden var kendetegnet ved en meget intens debat. Fremstillingen af debatten har vist, at den polarisering i sikkerhedspolitikken, der ses i 1980erne, begyndte i det sidste kvartal af 1979.

Anskues partiernes og debattørernes udtalelser, tegner der sig følgende mønster: DKP, Venstre-Socialisterne og Socialistisk Folkeparti var i opposition til beslutningen. De radikale og Retsforbundet var skeptiske men gav ikke udtryk for entydig afstandtagen fra den. De konservative, Centrum-Demokraterne og Fremskridtpartiet var klart tilhængere af dobbeltbeslutningen. De to sidstnævnte partier gik så langt, at de var villige til at ophæve beslutningen fra 1957 om, at der „ikke under de nuværende omstændigheder“ skulle stationeres kernevåben på dansk jord. Socialdemokratiet og Venstre gennemgik en parallel udvikling, men med modsatte fortegn. Begge partier holdt en meget lav profil i de første ti måneder af året, om end de begge udtrykte forståelse for moderniseringsplanerne. Efter folketingsvalget, hvor deres veje skiltes, erklærede toneangivende Venstre-politikere mere interesse i moderniseringen, medens indflydelsesrige socialdemokrater ytrede sig mere forbeholdent. I Socialdemokratiet var Budtz en nøgleperson, der i første halv-

⁹¹ *Danmark og NATO. En dokumentationspjece om NATO som redskab for imperialismen*, Demos 1973, citeret s. 10.

⁹² Jf. "De ubekvemme sandheder", *Politisk Revy*, nr. 366 (november 1979), s. 7-8.

⁹³ Fred Halliday, *The Making of the Second Cold War*, 1983.

del af året og helt frem til oktober støttede han NATO's moderniseringsplaner for i samme måned at tilslutte sig skeptikernes synspunkter. I november udtalte Socialdemokratiet ønske om en udsættelse af det, der nu blev kaldt dobbeltbeslutningen. Alligevel var der set gennem debatten ikke tale om et enigt Socialdemokrati. En af de socialdemokrater der stillede sig skeptisk til synspunktet om at udsætte beslutningen, og som offentligt ytrede en afvigende holdning var Robert Pedersen, der havde været forsvarspolitisk ordfører frem til valget, men som efterfølgende blev erstattet af Lasse Budtz på denne post. For Venstres vedkommende ses det, at fremtrædende skikkelser inden for partiet havde argumenteret for behovet af afspænding i første del af året, hvor andre skikkelser i sidste del af året i langt højere grad stillede sig positivt til dobbeltbeslutningen. Dermed havde Venstre skiftet holdning i den sikkerhedspolitiske debat, såfremt man sammenstiller partiets artikulerede standpunkter, sådan som de blev formuleret op gennem 1970erne.⁹⁴ At den nyvalgte Jytte Hilden (første gang valgt i 1979) og den i parlamentarisk sammenhæng forholdsvis unge Uffe Ellemann-Jensen (første gang valgt i 1977) stod som repræsentanter for nye sikkerhedspolitiske synspunkter i såvel Socialdemokratiet som Venstre efterlader indtryk af, at de to partier befandt sig i en periode, hvor nye og yngre politikere opnåede større indflydelse på partiernes politik. Der fandt således forskellige generationsskifter sted, og disse fik, som det vil fremgå nedenfor, betydning for partiernes sikkerhedspolitiske holdninger, sådan som de kom til udtryk i de offentlige debatter.

---

⁹⁴ Se kapitel 35.